

een goed getuigschrift zouden meegeven. Overigens hadden laatstgenoemden al tevoren erkend dat zijn prediking in bepaalde opzichten niet geheel in overeenstemming was met de officiële Lutherse leer. Zo had hij verkondigd dat allen die Jezus Christus als Heer en Heiland beleden zalig zouden worden en niet alleen degenen die instemden met de Lutherse belijdenisgeschriften (sic). Bovendien had Saxo zelf toegegeven bepaalde dwalingen te hebben verkondigd. Met zijn vertrek kwam er een eind aan de verdeeldheid onder de Hoornse Lutheranen²⁴).

In 1644 kwam een nieuw reglement voor de gemeente in de Tempelsteeg tot stand, ter vervanging van een vorige regeling uit 1632. Het werd ondertekend door de ouderlingen en enkele vooraanstaande gemeenteleden. Tot de ondertekenaars behoorde ook de lakenbereider Boei Jans, die tevoren een van de belangrijkste aanhangers van Saxo was geweest. Het nieuwe zeer beknopte reglement, met een aantal bepalingen omtrent de kerkeraad en de eredienst, was niet meer dan een aanvulling op de voorschriften van de zogenaamde Generale Kerkelijke Ordonnantie. Deze was een model voor een plaatselijk reglement, dat door de meeste Nederlandse Lutherse gemeenten in meerdere of mindere mate werd gevolgd, waardoor zij een zekere eenheid in haar organisatie vertoonden. De ordonnantie was gebaseerd op het plaatselijk reglement van de toonaangevende Amsterdamse gemeente²⁵).

De kerkeraad bestond uit vier ouderlingen, van wie elk jaar op de eerste zondag van Advent twee aftraden. De twee nieuwe ouderlingen benoemde men op de volgende wijze: de kerkeraad maakte een aanbevelingslijst van vier personen, tegen wie door de gemeente bezwaren mochten worden ingebracht. Indien dit niet gebeurde werden de twee nieuwe ouderlingen door middel van loting aangewezen²⁶). De afgetreden kerkeraadsliden heetten 'kerkenraden, die in latere tijd nog een jaar de kerkeraadvergaderingen bleven bijwonen. Diakenen kende men niet.

Over gewone zaken beslisten de vier dienstdoende ouderlingen en de predikant. De financiële zaken, waaronder ook de armenzorg was begrepen, werden uitsluitend door de ouderlingen behandeld. Zeer belangrijke zaken, zoals het beroepen van een nieuwe predikant, werden afgedaan in een vergadering van de kerkeraad en de twee 'kerkenraden'. In latere tijd gebeurde dit laatste in een bijeenkomst van de kerkeraad en alle afgetreden ouderlingen, de zogenaamde Generale vergadering²⁷).

In het algemeen beriep men geen nieuwe predikant zonder toestemming van het Amsterdamse Consistorie te hebben ontvangen; ook werd het advies van drie naburige of 'naastliggende' gemeenten ingewonnen. Tevens werd de gemeente van tevoren gevraagd of zij instemde met de predikant of predikanten die men op het oog had. Een beroep werd niet uitgebracht voordat de desbetreffende persoon een testimonium vertoonde, waaruit bleek dat hij onberispelijk was, zowel in leer als in levenswandel.

In de eerste tijd van de gemeente was de predikant volgens de Duitse traditie gekleed in toga met halskraag,

welke dracht later werd vervangen door een zwarte mantel. Zijn taak bestond voornamelijk uit godsdienstonderwijs, huisbezoek en preken. In de diensten beperkte hij zich tot de preek die een uur duurde, het nagebed en de zegen. Zijn verkondiging diende in overeenstemming te zijn met de Lutherse belijdenisgeschriften, in het bijzonder met de Onveranderde Augsburgse Confessie uit 1530. Het eerste gedeelte van de dienst werd geleid door de voorzanger die de Schriftlezingen verzorgde, volgens de Lutherse traditie op de zondagmorgen een vast Evangeliegedeelte en op de zondagmiddag een vast Epistelgedeelte, ongetwijfeld uit Duitse bijbelvertaling van Luther, die op den duur werd vervangen door de in 1648 tot stand gekomen Nederlandse Bewerking daarvan door de Amsterdamse Lutherse predikant Adolf Visscher. Bij gebrek aan een orgel had hij ook de leiding van de gemeentezang, waarbij het onbekend is welk liedboek werd gebruikt. Wie in de begintijd als voorzanger optraden blijft onzeker. Het staat vast dat op 23 april 1656 als voorzanger werd aangesteld Jan Jurriaans, een Duitse schoenmaker uit Flensburg die aan de haven woonde. Op zondag begon de morgendienst om 8.15 uur na het luiden van de klok van de Gereformeerde kerk, en de middagdienst om 13.15 uur. Op hoogtijdagen werden drie diensten gehouden. Tevens was er wekelijks nog een dienst op de dinsdagavond, terwijl op zondag voor de middagpreek de kinderen aan de hand van Luther's kleine Catechismus werden onderwezen in de leer.

Het H. Avondmaal werd gevierd op tweede Kerstdag, tweede Paasdag en op de eerste zondag van de maanden juli en oktober²⁸). Tien tot twaalf dagen tevoren gingen de predikant vergezeld van een ouderling bij de leden op bezoek, om hen te vermanen en op te roepen de viering van het sacrament bij te wonen²⁹). Als men aan deze oproep gehoor gaf was men verplicht aanwezig te zijn bij een boetedienst die kort voor de viering werd gehouden³⁰). Na afloop daarvan kreeg men een penning, een zogenaamd Avondmaalsloodje. Tijdens de viering van het sacrament werd dit bij een ouderling ingeleverd om te bewijzen dat men aan de boetedienst had deelgenomen. Daarna ontving men aan de tafel, die een vaste plaats had in de kerk, staande of geknield de ouwel. Met het gebruik hiervan onderscheidde de Lutheranen in de Nederlanden zich van de Gereformeerden die bij het H. Avondmaal brood gebruikten. Tijdens de communie zullen bepaalde Schriftgedeelten zijn gelezen, speciaal uit de lijdensgeschiedenis, en zal de gemeente liederen hebben gezongen³¹).

Behalve de ouwel ontvingen de leden ook de wijn, die door de predikant werd aangereikt in een tot op de dag van vandaag nog door de gemeente gebruikte zilveren beker, met voorstellingen van figuren die waarschijnlijk geloof, hoop en liefde symboliseren, en van de hemelvaart, een kruis met een slang en de kruisiging. Aan de onderkant bevindt zich een afbeelding van het kerkelijk zegel. Het randschrift bevat een hoortje, met de Latijnse woorden SIGILL. ECCLES. AUGUST. CONFESS. HORN., sc. het zegel van de kerk van de Augsburgse Confessie te Hoorn. Bovenin het zegel staan de Hebreeuwse letters JHWH als aanduiding van de Godsnaam. Daaronder bevindt zich de afbeelding van een geharnaste ridder in een schip, misschien betrekking hebbend op de overzeese afkomst van de leden. Deze